

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

Л. О. ЗАШКІЛЬНЯК (Львів), Р. Б. СИРОТА (Львів)

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
У ЛЬВОВІ “ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ
ІСТОРІОГРАФІЇ: СВІТОВИЙ
ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТИ”**

9—10 листопада 2001 р. Центр удосконалення досліджень і викладання історії, створений у Львівському національному університеті ім. Івана Франка в рамках виконання мегапроекту “Вища освіта: лідерство для прогресу” Міжнародного фонду “Відродження”, провів у Львові Міжнародну наукову конференцію “Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти”. В її роботі взяли участь понад 50 українських і зарубіжних учених. Вони представляли провідні наукові й освітні осередки

України, Білорусі, Польщі, США, Канади, Росії, Угорщини, зокрема Волинський, Дніпропетровський, Запорізький, Київський, Львівський, Харківський, Чернігівський педагогічний університети, Національний університет “Києво-Могилянська Академія”, Інститут історії України НАН України, Інститут українознавства НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства НАН України, Львівську Богословську Академію, Гарвардський університет (США), Центрально-Європейський університет у Будапешті (Угорщина), Люблінський університет ім. М. Кюрі-Склодовської (Польща), Ягеллонський університет у Кракові (Польща), Польсько-Український європейський колегіум у Любліні (Польща), Інститут історії Польської академії наук (Польща), Брестський державний університет (Білорусь), Московський університет ім. М. Ломоносова (Росія).

Метою зустрічі було прослідкувати сучасні тенденції розвитку світової й української історіографії в порівняльному плані, визначити їхні спільні риси і відмінності, віднайти шляхи взаємозбагачення, а також проаналізувати нові підходи до підготовки навчальної літератури з історії для вищих та середніх навчальних закладів. Конференція відрізнялася від традиційних форумів і була спланована таким чином, щоб одна і та ж тема була представлена по можливості одночасно українським і зарубіжним ученим, а інші її учасники брали активну участь в обговоренні доповідей. Основне навантаження, таким чином, переносилося на дискусію, яка повинна була виявити позиції дослідників і викладачів вищих навчальних закладів з приводу порушених питань. На думку організаторів, така форма проведення наукових зустрічей найбільше сприяла налаштованості на обговорення проблем, а не була черговим парадним заходом. Програма передбачала проведення 4 тематичних засідань.

Перша тематична дискусія була присвячена розгляду парадигм сучасної світової історіографії. Основні доповіді зробили професори *Альфред Рібер* (Цentrально-Європейський університет у Будапешті) і *Ян Поморський* (Університет ім. М. Кюрі-Склодовської в Любліні). Доповідь проф. А. Рібера акцентувала увагу на моделях і способах організації нарації в історичних дослідженнях на сучасному етапі. Доповідач виокремив принаймні 5 основних моделей історіографічної практики, які найчастіше використовуються істориками на Заході: цивілізаційну, історико-соціологічну, глобалістську, емпірицистську і т. зв. “диффузіоністську” (сучасна Чиказька школа у США). Він підкреслив перспективність використання нинішньої українською історіографією насамперед моделей порівняльної історіографії, котра дозволяє розглядати історичні події в більш широкому суспільно-політичному або регіональному контексті і позбавлятися впливу міфу про винятковість розвитку тої чи іншої нації. Натомість проф. Я. Поморський представив поширені моделі історіописання з погляду теоретичної історії, тобто у більш широкому наукознавчому аспекті. Він запропонував розрізняти сциєнтичні, постмодерністські, комунікативні, культурно-антропологічні моделі, підкресливши перспективність їх використання у майбутньому.

Виступи проф. *Ірини Колесник* (Дніпропетровськ), д-ра *Джефрі Вілса* (США—Україна), проф. *Віталія Підгаєцького* (Дніпропетровськ), канд. іст. наук *Вадима Ададунова* (Львів), доц. *Геннадія Прибитка* (Брест) та інших торкалися питань парадигмального характеру історіописання. Більшість учасників дискусій підтримали культурну орієнтованість історіографії, яка пов’язана з інтерпретацією істориком джерельного матеріалу. Знайшла підтримку думка про те, що сама по собі національна парадигма історіописання віддаляє історичну інтерпретацію від багатоманітності і

різноманітності реального минулого. Щоб уникнути однобічності, кон'юктурності й політичної заангажованості, історикиві слід завжди пам'ятати про ширший контекст висвітлення об'єкта дослідження — сусідів, регіону, континенту (*А. Рібер*), а також альтернативні моменти, що містяться в кожній історичній ситуації до моменту її реалізації (*Я. Поморський*).

На другому тематичному засіданні, присвяченому новим явищам у підготовці навчальної літератури для шкіл і університетів, з доповідями виступили професори *Марша Сіферт* (Центрально-Європейський університет у Будапешті) і *Федір Турченко* (Запоріжжя). Якщо перший доповідач наголошувала, що у підготовці навчальної літератури повинні домінувати нові аудіовізуальні засоби передачі інформації, а у змісті — “багатоголосся” історичної реальності та її сучасних інтерпретацій, то український учений акцентував увагу на потребі створення насамперед “власного обличчя” історії України, а тоді вже переходити до багатоманітності представлення історичної інформації у шкільних і вузівських посібниках.

Репліки учасників і дискусія виявили певний дисонанс між станом і підходами до навчальної літератури на Заході та в Україні. Відставання України в технічному і концептуальному відношеннях від розвинутих країн Заходу особливо наочно проявилось під час обговорення питання навчальних посібників для шкіл і вищих навчальних закладів. Думки учасників поділилися між прихильниками створення “обов'язкових”, суворо визначених національними програмами підручників для патріотичного виховання, і прибічниками культурно-плюралістичного бачення ролі підручника, як специфічного орієнтира у сучасному багатоманітному світі. При цьому була висловлена думка про застарілість погляду на потребу існування підручників для вищої школи, затверджених міністерствами або відомствами (проф. *Ф. Турченко* вважав за потрібне зберегти на даному етапі підручники, які повинні у майбутньому відійти у минуле), наголошувалося на авторських посібниках і програмах. Проф. *Юрій Мицик* (Київ) поділився спостереженнями щодо “занепаду” історії як предмета у середній та вищій школах України, оскільки вона “розчиняється” у всесвітній історії і це шкодить формуванню національної самосвідомості молоді.

Близькими до нього були висловлювання проф. *В. Верстюка* (Київ). Проф. *Я. Поморський* зазначив, що викладання історії не повинно обмежуватися лише функцією “історичної пам'яті”, а нести пізнавальне навантаження відповідно до наукових знань і нових методів викладання, котрі враховуватимуть сучасний технологічний рівень. Проф. *Ярослав Грицак* (Львів) підтримав прихильників більш широкого європейського контексту викладання історії, який повинен позбавити українську історію “провінціального нашарування”. На користь більш широкого світового контексту національної історії висловилися доц. *Олексій Толочко* (Київ), проф. *Георгій Касьянов* (Київ), викладач *Вікторія Серєда* (Львів), доц. *Тетяна Балабушевич* (Київ), викладач *Олена Джиджора* (Львів), доц. *Роман Шуст* (Львів).

Цікаві міркування висловив проф. *Єфим Пивовар* (Москва), підкресливши неприйнятність у сучасних умовах викладати національну історію на засадах “протиставлення”, що трапляється завжди, коли намагаються поставити на перше місце завдання патріотичного виховання, а не пізнання. Він наголосив також на тісному зв'язку і переплетенні історії України з історією Росії та СРСР, що змушує істориків уважно ставитися до питань взаємин свого народу з іншими народами. У заключному виступі проф. *М. Сіферт* зазначила, що головним напрямом вдосконалення суча-

сних підручників для середньої і вищої школи є збагачення їхнього змісту, щоб вони вчили читача мислити самостійно й формувати не “казане”, а власне бачення минулого.

Третє тематичне засідання, яке відбулося 10 листопада, розпочалося з доповіді проф. *Ришарда Щигела* (Люблін) про нові тенденції у польській історіографії в галузі медієвістики. Він відзначив, що після 1989 р. у Польщі закінчився період т. зв. офіційної історіографії, утворилося багато нових науково-освітніх центрів, кожен з яких дбає про використання новітніх європейських методик в історичних дослідженнях, щоб зберегти авторитет і престижність у науковому світі. Основна увага істориків-медієвістів Польщі зосереджена на вивченні суспільства та його інститутів у розрізі впливів різномірних традицій і культур. Європейський контекст вже віддавна прослідковується в польській історіографії, тому нині більше йдеться про застосування нових методик мікроісторії, історії ментальностей та ін. Співдоповідачем на засіданні виступив доктор *Мацей Яновський* (Варшава), який схарактеризував нові явища в польській історіографії проблем історії XIX і XX ст. Він зазначив, що в загальній масі історичних студій нових яскравих дослідницьких праць є не так багато. Серед них найпомітніші торкаються історії польської суспільно-політичної думки, якій повернуто її багатоманітність (від консерватизму до радикальних течій). Новим полем досліджень стало вивчення історії східних земель колишньої Речі Посполитої, пов'язане з подоланням попередніх заборон цієї тематики, а також історії Центрально-Східної Європи як регіону. Вказана тематика принесла низку цікавих досліджень порівняльного плану, які експонують паралелізм у розвитку багатьох народів вказаного регіону. Третю співповідь зробив професор *Єфим Пивовар* (Москва), який зупинився на загальних рисах розвитку російської історіографії після 1991 р., а також певних її здобутках у вивченні проблем новітньої історії. Він вказав на нові явища, які вплинули на роботу російських істориків, зокрема т. зв. “архівну революцію”, пов'язану з відкриттям багатьох архівосховищ, “інтернаціоналізацію” досліджень (участь зарубіжних учених у вивченні проблем російського минулого), включення до тематичного поля досліджень обширного пласта російської еміграції. Далі він охарактеризував здобутки російських істориків у вивченні проблем XX ст.

Дискусія розпочалася з короткого виступу доцента *Геннадія Прибитка* (Брест), в якому він висвітлює особливості сучасного стану білоруської історіографії. Учасники дискусії зосередилися на окремих проблемах історіографії Центральної і Східної Європи. Доктор *Роман Мокляк* (Краків) вказав на велику кількість білих плям польської та української історіографій у вивченні польсько-українських стосунків, що негативно відбивається на процесах зближення двох сусідніх народів. Проф. *Наталія Яковенко* (Київ) ствердила, що 1989 р. не може бути хронологічним рубежем для багатьох історіографій країн Центрально-Східної Європи, оскільки там історичні дослідження не зазнавали таких суворих обмежень, як в СРСР, розвивалася т. зв. література “другого обігу”, зберігалися академічні традиції в середовищі істориків. Її підтримав проф. *Я. Грицак* (Львів), підкресливши, що польська історіографія здавна розвивалася за європейськими зразками і була інспіратором для багатьох українських істориків радянського часу. Не слід також недооцінювати значення і впливів центральної (московської) історіографії, котра ще за радянських часів знаходилася в привілейованому становищі щодо національних історіографій Радянського Союзу, зокрема української. У виступах доц. *Володимира Пришляка*

(Луцьк) і проф. *Юрія Мицика* (Київ) підкреслювалися позитивні здобутки білоруських істориків щодо тематики і методики досліджень.

Підставою для дискусій на четвертому тематичному засіданні, присвяченому стану української історіографії, стали доповіді проф. *Ярослава Грицака* (Львів) і доктора *Марка Бейкера* (Канада). Перший доповідач провів типологію праць українських істориків останнього десятиріччя, виділивши чотири неоднакові групи дослідників: старших істориків радянського періоду, котрі сприйняли нові “правила гри”, істориків позитивістського плану, істориків, які зорієнтувалися на західну історіографію, і молодих дослідників, які здобули освіту за кордоном. Серед фахових істориків нині тон задає перша з названих груп. В українській історіографії фактично запанували дві основні парадигми — національна, заснована на схемі М. Грушевського із запозиченнями з т. зв. “державницької”, і пост-позитивістська (поки що дуже слабка).

Відставання сучасної української історіографії полягає в тому, що взірцями для молоді пропонуються позитивістські зразки історіописання, поширені у XIX ст. М. Бейкер ствердив, що в українській історіографії помітні позитивні зрушення щодо тематики досліджень, методологічної багатоманітності, проведення дискусій. Разом з тим переорієнтація багатьох істориків з марксистсько-ленінської на національну парадигму історіописання призводить до заміни одних міфів іншими (міф Леніна—Сталіна замінений міфом Грушевського—Петлюри), в той час як дослідження реальних соціальних процесів залишається на зародковій стадії. Надалі в українській історіографії переважають судження про історичні події на підставі заяв представників політичних партій та окремих ідеологів, котрі, як відомо, часто були далекими від реальних інтересів і прагнень людей. Національна парадигма, на думку доповідача, обмежує можливості досягнення історичної правди, оскільки не відбиває дійсного багатомірного стану речей. Свої спостереження доповідач підкріпив аналізом історіографії української революції 1917—1920 рр.

Дискусію розпочала проф. *Марта Богачевська-Хом'як* (США), підкресливши неприйнятність у сучасних умовах виключно національного підходу до історії України і закликавши істориків проявляти більше принциповості в рецензуванні праць своїх колег, дискусіям над важливими питаннями минулого. Проф. *Владислав Верстюк* (Київ) наполягав на стрижневому значенні національного питання в українській революції 1917—1920 рр. Він зазначив, зокрема, що національна парадигма дозволяє добре організувати фактичний матеріал і робити висновки, а перескакування історіографічних етапів, до якого закликають деякі історики, і негайний перехід до постмодерністських зразків не принесе користі українській історіографії. Тези В. Верстюка підтримав проф. *Ф. Турченко* (Запоріжжя), а також доц. *Ігор Гирич* (Київ). Проф. *І. Колесник* (Дніпропетровськ) запропонувала оптимістичніший погляд на сучасну українську історіографію, вважаючи, що вже сьогодні національна парадигма поступово переростає у постмодерністську на базі “народології”. Викладач *Остан Серета* (Львів) заперечив панування схеми Грушевського в сучасних історичних дослідженнях. Доц. *О. Толочко* (Київ) висловив радикальне припущення, що науковій історіографії як такої поки що в Україні немає. Близьким до нього був *Г. Касьянов* (Київ), який вважає, що українська історіографія все ще залишається напрочуд “радянською”. Проф. *Н. Яковенко* (Київ) зауважила, що хороших наукових праць в українській історіографії ще дуже мало, натомість з'являється маса примітивної ненаукової літератури з історії. К. і. н. *Володимир Ващенко* (Дніпропетровськ)

ровськ) відштовхнувся від кризи сучасної світової історіографії і на її тлі охарактеризував стан сучасної української історичної літератури як перехідний, такий, що гостро ставить питання про дальші шляхи її розвитку і дає шанс українським історикам збагатити свої дослідження новими парадигмами. Проф. Є. Пивовар (Москва) погодився з проф. Я. Грицаком щодо визначення “провінційного” характеру української радянської історіографії, відзначив збереження впливів різних ідеологем на сучасних українських істориків. Проф. А. Рібер (Центрально-Європейський університет) зупинився на питанні складності вивчення української революції 1917—1920 рр. і запропонував українським історикам взяти до уваги досвід західних історіографій у вивченні революцій. На заключення проф. Леонід Зашкільняк (Львів) відзначив важливість і плідність дискусії, яка дозволила не тільки познайомитися з досвідом сучасних західних історіографій, але й порівняти розвиток української історіографії з історичними студіями в сусідніх країнах, у тому числі пострадянського простору.

Зустріч і обмін думками між українськими та зарубіжними істориками, які відбулися під час конференції, були корисними для обох сторін. Вони показали, що українська історіографія сьогодні має всі підстави для інтеграції у світовий науковий простір. Для прискорення цього процесу треба, щоб українські дослідники та викладачі вузів активніше брали на озброєння кращий світовий досвід вивчення минулого, опрацьовували національну концепцію (концепції!) історії України за допомогою нових методів і технологій, котрі дозволяють одержати більш об’єктивні знання про минуле й у підсумку інтегрувати її в світовий контекст. Від цього повинні виграти і національна історична наука, і світове наукове співтовариство.

Висновки щодо впровадження новацій у національну історіографію треба буде робити в процесі проведення змін в організації історичних досліджень, підготовки кадрів фахових істориків, оцінюванні дослідницьких і навчальних праць учених. Нині стало краще видно, що конкретно гальмує розвиток української історіографії. Одним з головних недоліків сучасної вітчизняної історіографії є катастрофічно мала кількість фахових істориків, здатних проводити дослідження і викладати історію на рівні кращих зразків світової історичної думки, істориків, які добре орієнтуються в основних компонентах історичних студій, знають світову наукову літературу, опанували й використовують на практиці нові методи і технології здобуття й поширення історичних знань. Це означає, що перед нами стоїть важливе завдання змінити ситуацію на краще саме в цьому напрямку — готувати нинішні покоління істориків, здатних успішно і на рівних працювати в світовому науковому співтоваристві. Одним з кроків реалізації цього завдання й була конференція, а також інші заходи в рамках мегапроекту “Вища освіта: лідерство для прогресу” (з ними можна докладніше ознайомитися на веб-сторінці Центру удосконалення досліджень і викладання історії: www.megahistory.lviv.ua). Основні доповіді будуть опубліковані у виданні Інституту історичних досліджень Львівського національного університету ім. Івана Франка часописі “Україна модерна”.